

VŠEHRD

LIST SPOLKU ČESKÝCH PRÁVNÍKŮ VŠEHRD V PRAZE

Dva humanisté.

Dr. R. H.

Motto: Prima Bohuslaus, Cornelius altera lux est:
Sidora nos alii, sed sine luce sumus.

Poměr M. Viktorína Kornela ze Všehrd k humanismu v zemích českých a k hlavnímu představiteli jeho, k Bohuslavu Hasišteinskému z Lobkovic, byl by vděčným předmětem k obsáhlému pojednání. Bohužel — pro nedostatek místa dlužno se omeziti na několik více méně známých poznámek o vztazích, o přátelství a o pozdějším rozchodu výše jmenovaných spisovatelů z rozhraní XV. a XVI. století.

M. Viktorín ze Všehrd a Bohuslav Hasišteinský byli stejného věku. Poslední byl však tuhý katolík (kandidoval několikráte na biskupský stolec) a odchovanec vysokých učeních italských, kdežto prvý byl věrný utrakvista a odkojenec almae matris v Praze.

Přes tyto náboženské rozdíly — ve středověku tak důležité — a přes různou vědeckou erudici byli dobrými přáteli a přátelství jejich mělo značný vliv na jejich duševní vývoj a částečně též na jejich osudy.

V době, kdy počíná jejich přátelství — ke konci devátého decenia XV. stol. — byli oba úředníky, Bohuslav královské kanceláře, Všehrd při soudě zemském a deskách. Oba byli předními členy humanistického kroužku, ke kterému patřili služebníci a spolupracovníci Bohuslavovi Busner a Piso, písař desk dvorských Jan z Domaslavě a později také Jan Šlechta ze Všehrd a Jan Pibra. Hlavou tohoto „Kroužku mladých“, jak bychom jej moderně nazvali, byl Bohuslav.

Upřímným ctitelem jeho a nových snah humanistických byl Viktorín. Zájem o humanismus přinesl si Viktorín již z vysokého učení, kde učitel a později kolega jeho M. Řehoř Pražský první četl na universitě básně Vergiliovy a jiné klasiky. Později Viktorín pilným čítáním klasiků latinských a čelných piodů humanistů italských doplnil svoje vzdělání na tomto poli, na kterém Bohuslava sice nedostihl, ale aspoň se mu přiblížil.

Přátelství jejich bylo jistě úzké, i když pohlížíme na slova dopisu Bohuslavova k Viktorinovi: „nostri animicissimus et bonarum artium percupidus“, jako na lichocení, u humanistů velice obvyklé. Pojilo je také stejné zaměstnání úřednické, jakož i to, že oba stejně nesli svoji podřízenost vůči velmocným pánům úředníkům zemským, kteří ovšem věděním a vzděláním se jim nevyrovnali, ale tím hrději z moci svých úřadů naproti nim si vedli. Čítali sobě svoje plody duševní, navzájem se oslavovali nebo žertovně na sebe dotírali. Ve sbírce básní Bohuslavových nacházíme oslavný epigram k Viktorinovi, jež básník srovnává s Demosthenem a Ciceronem:

Tu duce in arctoas venit facundia gentes,
O decus, o nostri splendor honosque soli.

Že členové jejich kroužku humanistů považovali je za svoje vůdce, o tom svědčí dvojverší, položené v nadpis této črty. Za spisovatele jeho označován je dr. Augustin z Olomouce, který užíval také přídomku ze Všehrd.)*

Do této doby (konec předposledního decenia XV. stol.) spadá věnování Bohuslavovy satiry o mravech českých Viktorinovi. Satira ta: „Ad S. Venceslaum Satyra, in que mores procerum, nobilium et popularium patriae suae reprehendit“ napsána byla koncem r. 1489 v Praze. Bohuslav poslal ji Viktorinovi dne 31. prosince 1489 s listem, ve kterém ho prosí, aby báseň nevyšla na veřejnost. Autor se obával hněvu pánů, jichž mravy káře. Viktorin odpovéděl v lednu 1490 listem, oplývajícím chválou a vynášením nadání a vzdělání autorova, takže Bohuslav musel se proti tomuto ohražovat. Zdá se, že přehánění bylo zamílovanou necností humanistů.

Styky Viktorinovy s Bohuslavem byly přerušeny na nějaký čas. Poslední nabažil se brzo života u dvora a roztrpčen jsa na nepořádné vyplácení smluveného platu, opustil dvorskou službu a vydal se na počátku dubna 1490 na cesty do jižních zemí. Z této cesty, která trvala půldruhého roku, dostal od něho Viktorin, tehdejší starosta komorní list.

Bohuslav po svém předčasném návratu, způsobeném kandidaturou jeho na biskupský stolec Olomoucký, usadil se na venkově.

Viktorin použil prvé příležitosti a poslal mu vítací dopis, ve kterém ho zove: „nobilium eruditissime, eruditorum nobilissime“, kde si stěžuje na svízele v úradě a kde lituje, že nemůže osobně přijít a vyslechnouti vypravování Bohuslavovo o tom, co zažili na svých dalekých cestách.

Viktorin dokazoval také přátelství svoje k Bohuslavovi skutky. Maje jako kališník přístup k tehdejšímu hejtmanu moravskému Ctiboru Tovačovskému z Cimburka, snažil se tohoto utra-

*) Tento přídomek užíval také Jan Šlechta, Jan Vělehrdlo a dr. Augustin. Erbovní poměr jich k Viktorinovi je nejasný a nezjištěný.

kvistu nakloniti Bohuslavově kandidatuře na biskupství v Olomouci. Zdá se, že se mu to podařilo, neboť moravští stavové poslali papeži Alexandru III. velmi důmyslný, rázný, ale uctivé stylisovaný list, jehož obsah načrtl Ctěbor Tovačovský a Viktorin, a ve kterém se zastává práva Bohuslavova na biskupství v Olomouci, neboť ho kapitola za biskupa zvolila.

Bohužel, přátelství mezi Bohuslavem a Viktorinem, které se zdálo býti nerozlučným, vzalo náhlý konec — z důvodů náboženských.

R. 1493 totiž několik měšťanů Staro- i Novoměstských s M. Jakubem ze Stříbra v čele, poslalo papeži uctivý a pokorný dopis, který byl v Římě vykládán v tom smyslu, jako by utrakvisté byli ochotni vrátiti se do lůna církve římské.

Bohuslav, který již za svých studií v Itálii byl veden k tomu, aby ve své vlasti vědomostí svých použil k potírání kacířství, použil této příležitosti, aby se zavděčil Římu za účelem poděření své kandidatury na biskupský stolec.

Napsal proto v Olšanech v říjnu 1493 modlitbičku za pomoc boží strážcům budoucího smíru utrakvistů s Římem*) a poslal ji s listem Janu z Domašlavě do Prahy. Ten poslal Bohuslavovi parodii na tuto modlitbičku rukou Viktorinovou, psanou. V parodii té**) napadl Všehrd velice ostře stolicí papežskou, prose Boha, aby zmařil dohodu utrakvistů s Římem, studnicí bezbožnosti, pýchy, lakoty, podvodu, pověřivosti a všech neřestí. Zda veršiky tyto Všehrd psal nebo jen opsal, není jisto. Viktorin svoje autorství popírá.

Bohuslav byl však smrtelně uražen nejen jako horlivý katolík, ale cítil se i osobně napadeným a odrazil útok Viktorinův pádným způsobem. Napsal donášeči svému Janovi z Domašlavě list, †) ve kterém nejprve parodii mu zaslouhou rozebírá verš za veršem a tepe slabé stránky její. Dále zahrnuje Viktorina spoustou výtek — jistě přehnaných — a nadávek, stěží opakovatelných. Vyčítá mu klevětnictví, lichvářství, nemravný život a beznabožství. Byla to polemika neobyčejně ostrá, která označovala Viktorina jako největšího neřestníka, kterého Bohuslav znal. Spory humanistů dlužno však posuzovati skepticky, nešlo jim o pravdu, ale o zhanobení odpůrce.

Viktorinovi jistě na přátelství Bohuslavově mnoho záleželo. Neodradil ho hnusný dopis bývalého přítele, psal mu několikrát, bránil se a autorství popíral a žádal o vrácení inkriminovaných veršů. Bohuslav odpověděl ††) opět příkře a odmítl znovu nabízené přátelství.

Viktorin však byl ještě smířlivěji naladěn. Snad se bál, že mu bude Bohuslavův útok na čest jeho v úřadě škodití. Psal

*) Uveřejněna u Jirečka: Všehrdovy knihy devatery, Praha 1874, str. 529.

***) Uveřejněna l. c. 530.

†) Uveřejněn l. c. str. 531.

††) L. c. str. 533.

opětne, vylouval se a byl ochoten Bohuslava navštívit a cestu k smíru urovnati. Tento však byl neoblomným a odpověděl chladně, vyvraceje vývody Viktorinovy s poukazem na literaturu o záhadách jím nadhozených. To byl poslední list vzájemné korespondence dvou přátel, mezi kterými náboženské třenice vykopaly propast.

Viktorin v tomto sporu ukázal mnohem více šlechtnosti a noblesy, než Bohuslav, neboť ani později nezanevřel na tohoto úplně, nýbrž výtečnost jeho plně uznával. Bohuslav naopak ve své urputné nevráživosti použil každé příležitosti k hanobení svého bývalého přítele. Tak když Viktorin byl ze svého úřadu místopisár, desk sesazen, uvítal Bohuslav nástupce jeho Václava z Března (jinak Hyndráka z Habrové) oslavnými epigramy a v nichž potupil ještě z úřadu vyštvaného Viktorina.

Roztržka tato měla dalekosáhlé a velmi blahodárné následky na písemnictví české.

Viktorin šel odtud svojí vlastní cestou a věnoval všechny své síly zvelebení mateřského jazyka svého a naleznuv horlivé následovníky, stal se zakladatelem českého humanismu národního. Odřekl se humanistického latinictví, zůstal však věren humanismu samému, který spatřoval v mravní idej, podávané v krásné formě, obecně přístupné širším vrstvám. Hájil český jazyk, který není prý tak chudý a tak nehladký, jak se některým zdá, a není prý řeckých a latinských knih, které by nemohly býti do češtiny přeloženy. A proto dokládá: „věda, že jsem Čech, chci se latině učit, ale český i psát i mluvit; aniž mi se zdá tak svú řeč přirozenú v nenávisti mieti (ačkoliv někteří se za ni stydie) a tak je nemilovati, abych všeho, což bych koli psátí chtěl, českým jazykem raději nežli latinským napsal.“

Této zásadě zůstal věren, jak toho nejzřejmějším dokladem jest arcidílo jeho „Knihy devatery o právích, o súdích i o deskách země České“.

Poznámka: Látka k této črtě čerpána byla z Jirečka (Všehrd: Knihy devatery — Praha, 1874), z Čelakovského (O významu Viktorina ze Všehrd — sep. Praha, 1901), ze spisů Josefa Truhláře o humanismu v Čechách, z Palackého (Dějiny sv. V.) a jiných.

*

Poslední kapitoly životopisu Všehrdova.

František Čáda, dr. práv.

S velikou slávou uvítala Praha dne 27. února 1497 krále Vladislava, který jakoby svého sídelního města byl zapomněl po šest let meškal mimo ně. Než jásot nezazněl mu tehdy vsťíc: měšťané i páni byli si vědomí vážné doby. Neboť dávno změnily se zatím poměry v království: města, která doufala ve vítězství